

การปรับเปลี่ยนฐานะในเขตชนบทไทย: กรณีศึกษาใน 4 จังหวัด

(Income Mobility in Rural Thailand: Case Study from 4 Provinces)

วรชิต รุ่งพรหมประธาน* นีรมล อริยอำภากมล**

Worachit Rungpromprathan* Niramol Arpakmol**

Received September 5, 2018 Revised October 19, 2018 Accepted October 22, 2018

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะของครัวเรือนในเขตชนบท โดยใช้รายได้ครัวเรือนที่ปรับด้วยค่าปรับขนาด (OECD equivalence scale) เป็นตัวชี้วัดฐานะของครัวเรือน ข้อมูลที่นำมาศึกษาเป็นข้อมูลการเก็บตัวอย่างซ้ำในปี 2543 และ 2556 จากการสำรวจโดยสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (Research Institute for Policy Evaluation and Design: RIPED) ในเขต 4 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ลพบุรี บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ และใช้แบบจำลองการถดถอยแบบพหุเชิงซ้อนในการวิเคราะห์ จากการศึกษาพบว่าครัวเรือนในเขตชนบทนั้นมีการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ที่ค่อนข้างดี (มีลักษณะลู่เข้าหาค่าเฉลี่ยของรายได้) ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนการปรับเปลี่ยนฐานะของครัวเรือน ได้แก่ ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น การลดลงของสัดส่วนเด็กและสัดส่วนผู้สูงอายุ การมีงานทำ ที่รวมถึงการมีที่ดินที่ใช้ในการเกษตรเพิ่มขึ้น

คำสำคัญ : รายได้ปรับขนาด ค่าปรับขนาด การปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้

* นักศึกษาปริญญาโท คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ nongwoo@windowslive.com

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ arpakmol@yahoo.com

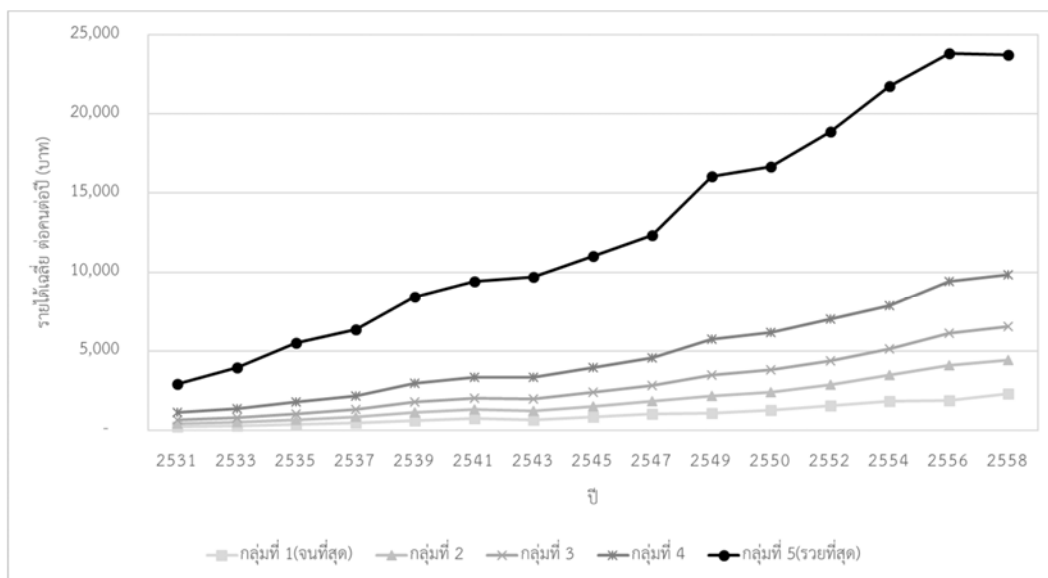
Abstract

This paper investigated factors determining income mobility in four Thai provinces, namely, Chachoengsao, Lopburi, Buriram and Sisaket. The panel data were taken from Research Institute for Policy Evaluation and Design (RIPED). Household income adjusted by OECD equivalence scale was used as a measure of well-being and multivariate OLS estimation technique was employed. The empirical findings suggested strong convergence of adult equivalent income. A number of factors were found to be important determinants of upward income mobility. Among others, education improvement, reductions in children and elderly ratios, enhanced employment opportunities as well as an increase in farm size should accelerate income mobility of rural Thai households.

Keywords: adult equivalent income, equivalence scale, income mobility

1. บทนำ

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยทั่วไปจะนึกถึงเพียงการขยายตัวทางเศรษฐกิจ หรืออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP Growth) เท่านั้น แต่ในภายหลังมีการให้ความสำคัญในเรื่องความเหลื่อมล้ำมากขึ้น จากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) พบว่าในช่วงปี 2551 - 2558 รายได้ต่อหัวในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาความเหลื่อมล้ำในประเทศแล้ว (รูปที่ 1) จะเห็นว่าความแตกต่างกันของรายได้ในแต่ละชั้นค่อย ๆ ห่างกันออกไป โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้มากที่สุด (ควินไทล์ที่ 5) กับกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่สุด (ควินไทล์ที่ 1) ซึ่งในช่วงเกือบสามทศวรรษที่ผ่านมา (ปี 2531 - 2558) พบว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มควินไทล์ที่ 5 และควินไทล์ที่ 1 โดยในปี 2558 กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยที่สุดมีรายได้เฉลี่ยเพียง 2,305 บาทต่อคนต่อเดือน ในขณะที่กลุ่มที่มีรายได้สูงสุดมีรายได้เฉลี่ยสูงถึง 23,761 บาทต่อคนต่อเดือน ซึ่งแตกต่างกันถึง 10 เท่า นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มผู้มีรายได้สูงสุดมีการเติบโตของรายได้ที่โดดเด่นมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ

ภาพประกอบที่ 1 : แสดงแนวโน้มของรายได้¹เฉลี่ยต่อหัวคนต่อเดือน แบ่งตามควินไทล์ ระหว่างปี 2531 – 2558

ที่มา : การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

¹ รายได้ หมายถึง รายได้ประจำ ที่ไม่รวมรายรับอื่น ๆ เช่น เงินทุนการศึกษา มรดก พินัยกรรม ของขวัญ เงินถูกสลาก ค่านายหน้าและเงินได้จากการทำงาน เป็นต้น

ปีที่ 10 ฉบับที่ 19 มกราคม – มิถุนายน 2562

การศึกษาเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำและความยากจนในประเทศไทยที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะพิจารณาเกี่ยวกับรายได้ของกลุ่มบุคคลในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ หรือการเปรียบเทียบรายได้กับเส้นความยากจน แต่ทั้งนี้ก็ยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางรายได้ว่าสาเหตุใดที่ทำให้บุคคลมีรายได้เพิ่มสูงขึ้นหรือลดลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงรายได้นั้นถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การปรับเปลี่ยนฐานะ (mobility) โดยทั่วไปการวัดการปรับเปลี่ยนฐานะจะใช้รายได้ต่อหัวของครัวเรือนเป็นตัวชี้วัด แต่เนื่องจากองค์ประกอบทางลักษณะของประชากร (household composition) ในแต่ละครัวเรือนนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งเด็กและผู้ใหญ่มีค่าใช้จ่ายไม่เท่ากันจึงควรให้น้ำหนักที่แตกต่างกัน อีกทั้งการเพิ่มขึ้นของจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมิได้ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นในลักษณะสัดส่วนต่อจำนวนคนเนื่องจากการประหยัดต่อขนาด (economies of scale) ในการอาศัยอยู่ร่วมกัน ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงจะนำรายได้ของครัวเรือนมาปรับด้วยค่าปรับขนาด OECD Equivalence scale เพื่อสะท้อนฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนแทนการใช้รายได้ต่อหัวของครัวเรือน

สำหรับงานวิจัยเชิงประจักษ์นี้ คณะผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การปรับเปลี่ยนฐานะของครัวเรือนชนบทในประเทศไทย โดยใช้รายได้ปรับขนาด (adult-equivalent income) เป็นตัวชี้วัดฐานะ ซึ่งปัจจัยที่นำมาศึกษา คือ ด้านองค์ประกอบครัวเรือน ได้แก่ อายุของหัวหน้าครัวเรือน (headage) เพศของหัวหน้าครัวเรือน (headfem) สัดส่วนเด็ก (child) สัดส่วนผู้สูงอายุ (elder) สัดส่วนผู้มีงานทำ (work) ด้านการศึกษา ได้แก่ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของผู้ที่มีงานทำ (workededu) ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (headprime) ด้านอาชีพ ได้แก่ สัดส่วนผู้ที่ทำงานนอกภาคการเกษตร (nonfarm) ด้านที่ดิน ได้แก่ ที่ดินทำการเกษตร (agriland) และด้านสถานภาพทางการเงิน ได้แก่ การกู้ยืมเงิน (borrow) การกู้ยืมเงินในระบบ (formal) มูลค่าหนี้ทั้งหมด (debt) และทรัพย์สินของครัวเรือน (asset)

2. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้จะวัดการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ในลักษณะของค่าสัมบูรณ์ ซึ่งหมายถึงการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงรายได้ของครัวเรือนหนึ่ง ๆ ว่ามีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นหรือแย่ลงเมื่อระยะเวลาผ่านไปโดยไม่มีการเปรียบเทียบกับครัวเรือนอื่น ซึ่งแตกต่างจากการวัดการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ในลักษณะของค่าสัมพัทธ์ที่จะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงรายได้ด้วยการเปรียบเทียบว่าครัวเรือนของตนเองนั้นมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นหรือแย่ลงเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนอื่น จากการศึกษาวิจัยของ Dercon and Krishnan (2000) และ Fields (2001) พบว่าประเทศกำลังพัฒนามีการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้มากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ในประเทศเปรู พบว่าการปรับเปลี่ยนฐานะโดยใช้รายจ่ายเป็นตัวชี้วัดมีการเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงปี 2533 - 2543 เช่นเดียวกับ Nee (1994) ที่ศึกษาถึงครัวเรือนชนบทใน

ปีที่ 10 ฉบับที่ 19 มกราคม – มิถุนายน 2562

ประเทศจีน นอกจากนี้ McCulloch and Calandrino (2002) ยังพบอีกว่าโดยทั่วไปในประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำอยู่ในระดับสูงจะมีโอกาสในการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ของครัวเรือนมาก

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ที่สำคัญประการแรก คือ ลักษณะของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่ง Bukstein and Gandelman (2014) พบว่าเพศของหัวหน้าครัวเรือนส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ในประเทศอุรุกวัยอย่างมีนัยสำคัญ โดยหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิงจะทำให้การปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ดีขึ้นมากกว่าเพศชาย อย่างไรก็ตาม Cuesta, Nopo and Pizzolitto (2011) กลับพบว่าในกลุ่มประเทศละตินอเมริกา เพศของหัวหน้าครัวเรือนไม่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้แต่อย่างใด แต่ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ คือ อายุของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งอายุที่เพิ่มขึ้นจะช่วยลดโอกาสของการเข้าสู่ความยากจน จนกระทั่งหัวหน้าครัวเรือนมีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป โอกาสในการเข้าสู่ความยากจนจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนยังช่วยลดโอกาสในการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ไปสู่ความยากจนอย่างมีนัยสำคัญ โดยการศึกษาในระดับประถมศึกษาจะลดโอกาสในการออกจากความยากจน ในขณะที่ระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษาจะทำให้เพิ่มโอกาสในการออกจากความยากจน ซึ่งสอดคล้องกับในประเทศอุรุกวัยที่ Bukstein and Gandelman (2014) ที่พบว่าการศึกษาของแต่ละบุคคลมีผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้

ประการที่สอง คือ ทุนทางกายภาพและทุนมนุษย์ของครัวเรือน โดย Cuesta et al. (2011) พบว่าลักษณะของครัวเรือนที่มีจำนวนของเด็ก (อายุไม่เกิน 16 ปี) เพิ่มขึ้นจะทำให้โอกาสในการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ไปสู่ความยากจนได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Woolard and Klasen (2005) ที่พบว่าในประเทศแอฟริกาใต้ หากสัดส่วนของเด็กในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นจะส่งผลให้รายได้ครัวเรือนลดลง แต่การมีสัดส่วนวัยทำงานสูงจะเป็นการเพิ่มโอกาสในการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ของครัวเรือนในเขตเมืองให้ดีขึ้น ทั้งนี้ ยังพบอีกว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุจะช่วยเพิ่มโอกาสให้รายได้ดีขึ้น และ Chawanote Barrett and Dyson (2014) พบเช่นกันว่าในเขตชนบทของประเทศไทย สัดส่วนของผู้สูงอายุส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ให้ดีขึ้น โดยให้เหตุผลไว้ว่าเงินบำนาญของผู้สูงอายุเป็นแหล่งรายได้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในเขตชนบท สำหรับครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรหรือมีการเปลี่ยนแปลงมาประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรจะทำให้มีการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ดีกว่าครัวเรือนที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือเปลี่ยนจากอาชีพอื่นมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ประการที่สาม คือ ที่ดิน ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่สำคัญของผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พบว่าในประเทศไทยครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มสูงขึ้นจะทำให้มีการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ที่ดีขึ้น ทั้งนี้จากการศึกษาของ Sakondhavit

(2013) พบว่าขนาดที่ดินลดลงแต่มีการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ที่ดีขึ้น จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากที่ดิน เช่น เพาะปลูกพืชผสมผสานตลอดปี เป็นต้น

ประการสุดท้าย คือ การเข้าถึงสถาบันการเงินของครัวเรือน ซึ่ง Banerjee, Banik and Mukhopadhyay (2015) พบว่าในประเทศอินเดียการเข้าถึงธนาคารพาณิชย์จะช่วยลดความยากจนทั้งในเขตเมืองและชนบท โดยข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานศึกษาในประเทศไทยของ วีระชาติ กิเลนทอง (2559) ที่พบว่าครัวเรือนที่เข้าถึงสถาบันการเงินแบบทางการ จะมีส่วนช่วยให้ครัวเรือนนั้น ๆ มีปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ที่ดีขึ้นมากกว่าครัวเรือนที่ไม่สามารถเข้าถึงสถาบันการเงินแบบทางการ

3. แบบจำลองและวิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้แบบจำลองการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุเชิงซ้อน โดยศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การปรับเปลี่ยนฐานะ ซึ่งใช้แนวคิดพื้นฐานของแบบจำลองอรรถประโยชน์สูงสุดของครัวเรือน (standard household utility maximization model) ที่ต้องใช้รายได้หรือรายจ่ายของครัวเรือนเป็นตัวชี้วัดฐานะของครัวเรือน และสมมติฐานหลักของแบบจำลองนี้คือ รายได้ของครัวเรือนเป็นฟังก์ชันของสินทรัพย์ในครัวเรือน โดยปัจจัยที่ก่อให้เกิดรายได้ ได้แก่ สินทรัพย์ทางกายภาพ ทรัพยากรมนุษย์ และสถานภาพทางเศรษฐกิจและประชากรของครัวเรือน ซึ่งรายได้สามารถพิจารณาได้ในรูปแบบต่อหัวของครัวเรือน แต่เนื่องจากสมาชิกในครัวเรือนมีการแบ่งปันการใช้ทรัพยากรร่วมกันทำให้เกิดการประหยัดต่อขนาด (economies of scale) การพิจารณาตัวชี้วัดสวัสดิการในรูปแบบรายได้ต่อหัวจึงเป็นตัวชี้วัดที่มีได้บ่งชี้ถึงสวัสดิการของครัวเรือนได้อย่างชัดเจน ดังนั้นการศึกษานี้จึงพิจารณารายได้ในรูปแบบที่ปรับด้วยค่าปรับขนาด ซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงสวัสดิการของครัวเรือนได้ดีกว่าการพิจารณารายได้ต่อหัวเช่นเดียวกับการศึกษาของ Grootaert and Kanbur (1995) และ Woolard and Klasen (2005)

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบจำลองการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้โดยพิจารณาถึงตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะ (conditional mobility) ดังที่ใช้ในการศึกษาของ Woolard & Klasen (2005), Fields, Hernández, Freije and Puerta (2007), Sakondhvat (2013), Bukstein and Gandelman (2014), Castellani and Lora (2014), Chawanote et al. (2014) และ Banerjee et al. (2015) ซึ่งในแบบจำลองนี้ตัวแปรตาม คือ รายได้ที่ปรับด้วยค่าปรับขนาด ตัวแปรอิสระ คือ คุณลักษณะต่าง ๆ ของครัวเรือนทั้งที่เปลี่ยนตามเวลา (time-varying) และที่ไม่เปลี่ยนตามเวลา (time-invariant) ซึ่งสามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$\Delta \ln(AEY_i) = f(\ln(AEY_i), K_i, R_i, \Delta K_i) \quad (1)$$

สมการที่ (1) อธิบายถึงการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ที่แท้จริงที่ปรับด้วยค่าปรับขนาด ($\Delta \ln(AEY_i)$) ว่าขึ้นอยู่กับรายได้เริ่มแรก ($\ln(AEY_i)$) พุนทางกายภาพและทุนมนุษย์ของครัวเรือน i (K_i) สถานภาพทางการเงินของครัวเรือน i (R_i) และการเปลี่ยนแปลงของ พุนทางกายภาพและทุนมนุษย์ของครัวเรือน i (ΔK_i)

โดยตัวแปรรายได้เริ่มแรก ($\ln(AEY_i)$) เป็นตัวแปรที่แสดงถึงรายได้ในปีแรกของครัวเรือน ในกรณีนี้คือปี 2543 สำหรับตัวแปรนี้ Fields, Cichello, Freije, Menendez and Newhouse (2003) และ Forbes (2000) ได้อธิบายว่าหากค่าสัมประสิทธิ์ของรายได้ในปีแรกมีเครื่องหมายเป็นลบจะแสดงให้เห็นว่า รายได้มีแนวโน้มเข้าหาค่าเฉลี่ยของรายได้ กล่าวคือเมื่อเวลาผ่านไป ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยในปีแรก จะมีแนวโน้มที่มีรายได้เพิ่มขึ้น ในขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้สูงในปีแรก มีแนวโน้มที่รายได้จะลดลงในปีท้าย (2556)

ในการศึกษานี้มีตัวแปรควบคุมอีกกลุ่มหนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของครัวเรือน (ΔK_i) ซึ่งจากการศึกษาการปรับเปลี่ยนฐานะโดยใช้การวิเคราะห์แบบสมการถดถอยแบบพหุเชิงซ้อนจะมีปัญหาระหว่างการปรับเปลี่ยนรายได้กับตัวแปรอื่น ๆ จึงถือเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่ง โดย Wooldridge (2006) ระบุว่า ในแบบจำลองอาจมีปัญหากจากการละเว้นตัวแปร (omitted variables) ความผิดพลาดในการวัด (measurement error) รวมถึงการเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน (simultaneity) เนื่องจากปัญหาดังกล่าวนี้จะทำให้การประมาณค่าสัมประสิทธิ์มีอคติ (biased) และไม่คงเส้นคงวา (inconsistent) ซึ่งตัวแปรที่อาจก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว เช่น การเปลี่ยนแปลงของสินทรัพย์ทางกายภาพและที่ดิน ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์โดยตรงและกลายเป็นตัวแปรภายในกับการปรับเปลี่ยนฐานะ เนื่องจากสินทรัพย์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงทางเลือกในการออมและการสะสมสินทรัพย์ที่ต่อเนื่องของครัวเรือน เพื่อหลีกเลี่ยงการเกิด endogeneity จึงได้นำการเปลี่ยนแปลงที่ถือว่าไม่เป็นตัวแปรภายในมาใช้ในแบบจำลองนี้ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของเด็ก การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของผู้ที่มีงานทำ การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของผู้ที่ทำงานนอกภาคการเกษตร การเปลี่ยนแปลงจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของผู้ที่ทำงาน และการเปลี่ยนแปลงเพศของหัวหน้าครัวเรือน ดังเช่นในการศึกษาของ Woolard and Klasen (2005)

การวิเคราะห์ด้วยค่าปรับขนาด จะคำนวณโดยการนำสมาชิกภายในครัวเรือนมาจำแนกว่าครัวเรือนนั้นมีจำนวนผู้ใหญ่และเด็กเท่าใด และนำมาคำนวณหาค่าปรับขนาดใหม่แทนการใช้จำนวนสมาชิกครัวเรือนทั้งหมดเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะเป็นการกำหนดค่าของสัดส่วนความต้องการของแต่ละคนภายในครัวเรือนตาม OECD-modified equivalence scales แสดงได้ดังสมการที่ (2)

$$AEY_i = \frac{\text{Household income}}{1 + ((\text{Adult} - 1) * 0.5) + (\text{Child} * 0.3)} \quad (2)$$

4. ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้ฐานข้อมูลระดับครัวเรือนแบบตัวอย่างซ้ำเพื่อการวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์และสังคม (Townsend Thai Data) จากสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (Research Institute for Policy Evaluation & Design: RIPED) ซึ่งข้อมูลชุดนี้ได้เก็บข้อมูลในเขตชนบท ในปี 2543 และ 2556 และมีจำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่นำมาพิจารณาทั้งสิ้น 752 ครัวเรือน

สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบายสำรวจข้อมูลครั้งแรกในเดือนเมษายน 2540 มีการดำเนินการสำรวจใน 4 จังหวัด จาก 2 ภูมิภาค คือ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดลพบุรี ในเขตภาคกลาง และจังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดศรีสะเกษ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาเหตุของการสำรวจใน 2 ภูมิภาคเนื่องจากมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนของพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมในภาคกลาง และพื้นที่แห้งแล้งที่ประชากรมีฐานะยากจนมากกว่าโดยเปรียบเทียบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนการเลือกจังหวัดในการสำรวจในแต่ละภูมิกษณภูมิ นั้น จะเลือกจังหวัดที่มีอย่างน้อยหนึ่งอำเภอรวมอยู่ในการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (Socio-economic Survey: SES) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบ จากนั้นได้เลือก 12 ตำบลในแต่ละจังหวัดโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (stratified sampling) พร้อมทั้งเลือกหมู่บ้านและครัวเรือนโดยการเก็บตัวอย่างแบบสุ่ม (random sampling) หลังจากนั้น มีการเก็บข้อมูลซ้ำครั้งแรกในปี 2541

ตารางที่ 1 : Descriptive Statistics

Variables	2543		2556	
	Mean	Std. Dev.	Mean	Std. Dev.
Adult equivalent income	81,237	118,788	251,589	342,085
Demographics				
headage	53.37	12.75	57.91	12.31
headfem	0.26	0.44	0.39	0.49
child	0.27	0.20	0.18	0.19
elder	0.14	0.22	0.28	0.32
work	0.69	0.20	0.78	0.21
Education				

Variables	2543		2556	
	Mean	Std. Dev.	Mean	Std. Dev.
workedu	4.78	2.26	5.66	2.71
headnotprime	0.26	0.44	0.20	0.40
headprime	0.74	0.44	0.80	0.40
<i>Occupation</i>				
nonfarm	0.21	0.32	0.42	0.39
<i>Land</i>				
agriland	22.20	24.72	17.07	22.53
<i>Financials</i>				
borrowing	0.81	0.40	0.74	0.44
formal	0.61	0.49	0.89	0.31
debt	130,299	274,026	211,875	398,020
asset	781,435	2,168,392	1,003,641	2,402,408

Source: Authors' calculation.

ตารางที่ 1 แสดงถึงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรที่ใช้ในแบบจำลอง โดยข้อมูลที่เป็นตัวเงินได้แก่ รายได้ มูลค่าหนี้ และทรัพย์สินของครัวเรือน ถูกปรับให้เป็นค่าที่แท้จริงด้วยดัชนีราคาผู้บริโภค (Consumer Price Index: CPI) โดยใช้ปี 2558 เป็นปีฐาน ทั้งนี้ปัจจัยรายได้ที่นำมาพิจารณาจะถูกปรับด้วยค่าปรับขนาดในวิธีการของ OECD-modified equivalence scales อีกครั้ง ซึ่งรายได้ที่ปรับด้วยค่าปรับขนาดเพิ่มขึ้น 3 เท่า เมื่อเทียบกับในระหว่างสองช่วงระยะเวลา (ปี 2543 เท่ากับ 81,237 บาท และปี 2556 เท่ากับ 251,589 บาท) สำหรับองค์ประกอบครัวเรือน (demographics) พบว่าในปี 2556 หัวหน้าครัวเรือน (headage) มีอายุเฉลี่ยประมาณ 58 ปี ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี 2543 ที่เท่ากับ 53 ปี และครัวเรือนมีหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศหญิง (headfem) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 26 เป็นร้อยละ 39 สัดส่วนของผู้มีงานทำในครัวเรือน (work) ได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 69 เป็น 78 นอกจากนี้ สัดส่วนของเด็กในครัวเรือน (child) ลดลงประมาณ 1/3 จากร้อยละ 27 เหลือร้อยละ 18 ในขณะที่สัดส่วนของผู้สูงอายุ (elder) เพิ่มขึ้น 1 เท่าตัว คือจากร้อยละ 14 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 28 ในปี 2556 ซึ่งตัวเลขสัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุนี้ สอดคล้องกับภาวะสังคมสูงวัยในประเทศไทย

สำหรับปัจจัยด้านการศึกษา (education) ประกอบด้วย จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของสมาชิกครัวเรือนที่มีงานทำ (workedu) และระดับการศึกษาของหัวครัวเรือน (headprime) พบว่า จำนวนปีการศึกษาโดยเฉลี่ยของผู้มีงานทำ

ปีที่ 10 ฉบับที่ 19 มกราคม – มิถุนายน 2562

(workedu) เพิ่มขึ้นจาก 4.78 ปี เป็น 5.66 ปี ในปี 2556 ในขณะที่หัวหน้าครัวเรือนที่จบการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาขึ้นไป (headprime) เพิ่มขึ้นจากปี 2543 ที่เท่ากับร้อยละ 74 เป็นร้อยละ 80 ในปี 2556 ส่วนปัจจัยด้านอาชีพ (occupation) พบว่า สัดส่วนของผู้ที่ทำงานนอกภาคการเกษตร (nonfarm) เพิ่มขึ้น 2 เท่าในปี 2556 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคการเกษตรอย่างมีนัยสำคัญ

ที่ดิน (land) ในการศึกษาจะพิจารณาเฉพาะที่ดินนำไปใช้ในการเกษตร โดยที่ดินเพื่อทำการเกษตร (agriland) มีจำนวนลดลงประมาณ 5.13 ไร่ ในปี 2556 ซึ่งตัวเลขจำนวนที่ดินนี้สอดคล้องกับการเพิ่มขึ้นของการทำงานนอกภาคการเกษตรของครัวเรือน (nonfarm) ในเขตชนบท หากพิจารณาตัวแปรทางด้านสถานภาพการเงิน (financials) พบว่า จำนวนครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน (borrow) (ทั้งในระบบและนอกระบบ) ลดจากร้อยละ 81 เหลือร้อยละ 74 ในปี 2556 ตัวแปรการกู้ยืมเงินในระบบ (formal) เป็นตัวแปรหุ่น ที่มีค่าเท่ากับ 1 หาก ครัวเรือนมีการกู้ยืมเงินในระบบ (เช่น จากธนาคารพาณิชย์และธนาคารของรัฐ เป็นต้น) ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการเข้าถึงสถาบันการเงินของครัวเรือนในเขตชนบท โดยเมื่อพิจารณาเฉพาะจำนวนครัวเรือนที่มีการกู้ยืมพบว่า ในปี 2543 มีครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงินในระบบ (formal) ร้อยละ 61 และครัวเรือนที่เหลือร้อยละ 39 กู้ยืมจากนอกระบบเท่านั้น และในช่วงปี 2543 – 2556 สัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน กล่าวคือ จากร้อยละ 61 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 89 แสดงให้เห็นการเข้าถึงสถาบันการเงินในระบบมากขึ้นในช่วงเวลา 13 ปี ส่วนมูลค่าหนี้ครัวเรือน (debt) เพิ่มขึ้นจาก 130,299 เป็น 211,875 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งการเพิ่มขึ้นคิดเป็นสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 60 ของมูลค่าหนี้ทั้งหมดในปี 2543 และเมื่อนำมูลค่าของที่ดินที่ครัวเรือนนั้น ๆ เป็นเจ้าของซึ่งเป็นที่ดินที่มีเอกสารสิทธิสามารถซื้อขายได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย² เป็นตัวชี้วัดทรัพย์สินพบว่าในปี 2556 ทรัพย์สินของครัวเรือนเพิ่มขึ้นประมาณ 2.22 แสนบาทจากปี 2543 หรือคิดเป็นร้อยละ 28

5. ผลการศึกษา

ตารางที่ 2 แสดงถึงผลการศึกษาตามแบบจำลองการปรับเปลี่ยนฐานะทางด้านการรายได้ในเขตชนบท ซึ่งในแต่ละแบบจำลองมีตัวแปรอิสระที่แตกต่างกัน คือ ในแบบจำลองที่ 1 – 3 จะมีตัวแปรการกู้ยืมเงิน (borrow) การกู้ยืมเงินนอกระบบ (formal) และมูลค่าหนี้ (debt) ในแต่ละแบบจำลองตามลำดับ ส่วนในแบบจำลองที่ 4 จะมีตัวแปรการกู้ยืมเงินนอกระบบ (formal) และมูลค่าหนี้ (debt) เนื่องจากการกู้ยืมเงินในระบบนั้นจะพิจารณาครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงินเท่านั้น จึงทำให้พิจารณาตัวแปรการกู้ยืมเงิน (borrow) กับตัวแปรการกู้ยืมเงินนอกระบบ (formal) และมูลค่าหนี้ (debt) ไม่ได้ โดยภาพรวมแบบจำลองสามารถอธิบายการปรับเปลี่ยนฐานะทางด้านการรายได้ได้ดี (มีค่า Adj R-squared อยู่ในช่วง 0.51 – 0.54) โดยค่าสัมประสิทธิ์ของรายได้ในปี 2543 (ln (AEY)) มีเครื่องหมายเป็นลบและมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนในเขตชนบทของประเทศไทยในช่วงปี 2543 – 2556 มีการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ในระดับดี หรืออีกนัยหนึ่งคือครัวเรือนที่มี

² เอกสารสิทธิที่สามารถซื้อขายได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย คือ โฉนด น.ส.3 และน.ส.3ก

ปีที่ 10 ฉบับที่ 19 มกราคม – มิถุนายน 2562

รายได้ น้อยในปี 2543 จะมีรายได้เพิ่มขึ้นในปี 2556 แต่ในขณะเดียวกัน ครัวเรือนที่มีรายได้มากในปี 2543 มีแนวโน้มที่จะมีรายได้ลดลงในปี 2556 ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการลู่เข้าหาค่าเฉลี่ยของรายได้ตัวเอง ข้อค้นพบดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาอื่น ๆ ที่พบว่ารายได้ของครัวเรือนทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทของประเทศจีน (Nee, 2001) และแอฟริกาใต้ (Woolard & Klasen, 2005) มีลักษณะลู่เข้าหาค่าเฉลี่ยเช่นเดียวกัน

งานวิจัยเชิงประจักษ์นี้ พบว่ามีปัจจัยหลายประการที่ส่งผลเชิงบวกต่อการปรับเปลี่ยนฐานะ ประการแรก ได้แก่ ปัจจัยด้านการศึกษา กล่าวคือ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของผู้ที่มีงานทำในปีต้น (workedu) รวมถึงตัวแปรการเปลี่ยนแปลงของจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของผู้ที่มีงานทำ (Δ workedu) มีเครื่องหมายเป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งคู่ ทั้งนี้ ตัวแปรการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน³ (headprime) ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ข้อค้นพบดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของระดับทุนมนุษย์ของสมาชิกในครัวเรือน มิใช่ระดับทุนมนุษย์ของหัวหน้าครัวเรือนที่มีผลต่อการปรับฐานะของครัวเรือนให้ดีขึ้น ตัวแปรด้านอาชีพ ก็ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะเช่นกัน สัดส่วนสมาชิกทำงานนอกภาคการเกษตร (nonfarm) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีสัดส่วนสมาชิกทำงานนอกภาคการเกษตร (nonfarm) ในปีต้นเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะทำให้รายได้ในปีปลายเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.25 – 0.33⁴ นอกจากนี้ ยังพบว่าครัวเรือนที่มีสัดส่วนสมาชิกที่มีงานทำ (Δ work) และสมาชิกที่ทำงานนอกภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีต้น (Δ nonfarm) จะส่งผล

³ คณะผู้วิจัยได้ทดสอบผลกระทบของการศึกษาหัวหน้าครัวเรือนในแบบจำลองอื่น ๆ ที่ไม่ได้แสดงในที่นี้ โดยกำหนดตัวแปรการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในระดับชั้นต่าง ๆ คือ ไม่จบการศึกษา จบระดับประถมศึกษา และจบมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป รวมถึงจำนวนปีการศึกษาแล้ว แต่ตัวแปรการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนนั้นไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

⁴ สำหรับตัวแปรสัดส่วนต่าง ๆ เช่น สัดส่วนผู้ที่ทำงานนอกภาคการเกษตร (nonfarm) สัดส่วนเด็ก (child) สัดส่วนผู้สูงอายุ (elder) เป็นต้น จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 – 1 ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงสัดส่วนต่าง ๆ ที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ในทางคณิตศาสตร์คือ 0.01 ดังนั้นในการตีความจากแบบจำลองจึงต้องนำเอาค่าพารามิเตอร์ β ดังกล่าวมาคูณ $\frac{100}{100}$ จึงเป็นค่าร้อยละ หรือกล่าวคือสามารถใช้ตัวเลขจากในตารางที่ 2 ตีความได้โดยตรง

ตารางที่ 2 : Income Mobility in Rural Thailand during 2543 – 2556

VARIABLES	$\Delta \ln (\text{AEY})$							
	1		2		3		4	
Constant	10.42***	(0.62)	9.90***	(0.71)	10.43***	(0.62)	9.42***	(0.74)
ln (AEY)	-0.78***	(0.03)	-0.75***	(0.03)	-0.79***	(0.03)	-0.77***	(0.04)
headage	-0.03*	(0.02)	-0.09	(0.02)	-0.03*	(0.02)	-0.03	(0.02)
headage ²	0.0003*	(0.0002)	0.0002	(0.0002)	0.0003*	(0.0002)	0.0002	(0.0002)
headfem	-0.08	(0.06)	-0.03	(0.07)	-0.08	(0.06)	-0.02	(0.07)
child	-0.66**	(0.30)	-0.50	(0.33)	-0.65**	(0.30)	-0.44	(0.33)
elder	-0.66***	(0.18)	-0.78***	(0.22)	-0.64***	(0.18)	-0.78***	(0.22)
work	0.10	(0.28)	0.05	(0.30)	0.08	(0.28)	0.14	(0.31)
workedu	0.03*	(0.01)	0.02	(0.02)	0.03**	(0.01)	0.01	(0.02)
headprime	-0.05	(0.06)	-0.04	(0.07)	-0.05	(0.06)	-0.02	(0.07)
nonfarm	0.23**	(0.10)	0.33***	(0.12)	0.27***	(0.10)	0.33***	(0.12)
borrow	0.05	(0.07)						
formal			0.06	(0.06)			-0.02	(0.07)
ln (debt)					0.009	(0.006)	0.06**	(0.03)
ln (asset)	-0.002	(0.004)	-0.002	(0.004)	-0.002	(0.004)	-0.002	(0.004)
agriland	0.005***	(0.001)	0.004***	(0.001)	0.005***	(0.001)	0.004***	(0.001)

VARIABLES	Δln (AEY)							
	1		2		3		4	
<i>Change Variables between 2000 - 2013</i>								
Δ headfem	-0.13**	(0.06)	-0.08	(0.07)	-0.13**	(0.06)	-0.08	(0.07)
Δ child	-0.06	(0.21)	0.08	(0.22)	-0.06	(0.21)	0.10	(0.22)
Δ elder	-0.45***	(0.11)	-0.45***	(0.12)	-0.45***	(0.11)	-0.44***	(0.12)
Δ work	0.58***	(0.20)	0.73***	(0.21)	0.58***	(0.20)	0.76***	(0.21)
Δ workedu	0.03**	(0.01)	0.02	(0.01)	0.03**	(0.01)	0.01	(0.01)
Δ nonfarm	0.26***	(0.07)	0.32***	(0.07)	0.26***	(0.07)	0.31***	(0.07)
Δ agriland	6.78e-08***	(1.07e-08)	5.67e-08***	(1.11e-08)	6.79e-08***	(1.07e-08)	5.64e-08***	(1.10e-08)
Adj R-squared	0.54		0.51		0.54		0.51	
Observations	752		458		752		458	

Source: Authors' calculation.

Notes: Standard errors are in parentheses, *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$ and * $p < 0.1$

ให้รายได้ครัวเรือนในปีปลายเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ตัวแปรจำนวนที่ดินที่ใช้ในการเกษตร (agriland) และการเปลี่ยนแปลงของจำนวนที่ดินที่ใช้ในการเกษตร (Δ agriland) มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกแบบจำลอง เนื่องจากครัวเรือนในเขตชนบทประกอบอาชีพในภาคการเกษตรอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้น การเพิ่มขึ้นของขนาดที่ดินที่ใช้ในการเกษตรจึงมีผลเชิงบวกต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ของครัวเรือนเหล่านี้

ด้านสถานภาพทางการเงิน (financial) พบว่า ครัวเรือนยากจนที่มีมูลค่าทรัพย์สิน (ln (asset)) ต่ำในปีต้น มีแนวโน้มจะมีรายได้เพิ่มสูงขึ้นในปีปลาย ทั้งนี้ ในส่วนของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงบริการทางการเงิน แบ่งออกเป็นสามตัวแปร คือ การกู้ยืมเงิน (borrow) การกู้ยืมเงินในระบบ (formal) และมูลค่าหนี้ทั้งหมด (ln (debt)) จากผลการศึกษา พบว่า ตัวแปรทั้งสามตัวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เมื่อพิจารณาร่วมกันระหว่างมูลค่าหนี้ทั้งหมด (debt) และการกู้ยืมเงินในระบบ (formal) (แบบจำลองที่ 4) มูลค่าหนี้ (debt) ที่สูงในปีต้นทำให้รายได้ครัวเรือนในปีปลายเพิ่มสูงขึ้น สะท้อนว่าครัวเรือนนำเงินกู้ยืมไปใช้ในกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ จึงส่งผลให้รายได้ในปีปลายเพิ่มสูงขึ้น

ตัวแปรอายุของหัวหน้าครัวเรือน (headage) และอายุของหัวหน้าครัวเรือนยกกำลังสอง (headage²) มีนัยสำคัญเพียงแค่ 2 จาก 4 แบบจำลอง จึงอาจไม่สามารถระบุผลกระทบที่ชัดเจนนัก สำหรับเพศหัวหน้าครัวเรือน (headfem) นั้น ไม่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Fields (2001) ที่พบว่าคุณลักษณะต่าง ๆ ของหัวหน้าครัวเรือนแทบจะไม่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้

นอกจากปัจจัยที่ความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปรับเปลี่ยนฐานะแล้ว งานวิจัยนี้ ยังพบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงลบต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ กล่าวคือ ในครัวเรือนที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุ (elder) และสัดส่วนเด็กสูงในปีต้นจะทำให้ครัวเรือนนั้นมีรายได้ในปีปลายลดลง หากสัดส่วนผู้สูงอายุในครัวเรือนเพิ่มขึ้น (Δ elder) ก็ทำให้รายได้ลดลงเช่นเดียวกัน ซึ่งหากสัดส่วนของผู้สูงอายุ (elder) เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะทำให้รายได้ลดลงร้อยละ 0.44 – 0.45 ผลการศึกษาเหล่านี้เป็นข้อบ่งชี้ว่า หากครัวเรือนมีสัดส่วนผู้สูงอายุและสัดส่วนเด็กที่สูง (หรืออัตราการพึ่งพิงสูง) จะทำให้รายได้ของครัวเรือนนั้นเพิ่มขึ้นได้ยากกว่าครัวเรือนอื่น นอกจากนี้ การเปลี่ยนเพศของหัวหน้าครัวเรือน (Δ headfem) โดยการเปลี่ยนเพศของหัวหน้าครัวเรือนจากเพศชายเป็นเพศหญิงนั้น จะทำให้รายได้ต่ำกว่าครัวเรือนที่ยังมีเพศชายเป็นหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 13 ซึ่งการเปลี่ยนเพศของหัวหน้าครัวเรือนนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจากหัวหน้าครัวเรือนเพศชายคนเดิมเสียชีวิตหรือประสบเหตุที่ทำให้ไม่สามารถทำงานได้ จึงต้องทำให้สมาชิกครัวเรือนเพศหญิงต้องเป็นหัวหน้าครัวเรือนแทน ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงเพศของหัวหน้าครัวเรือนในลักษณะดังกล่าว จึงมีผลเชิงลบต่อการปรับเปลี่ยนฐานะ

6. สรุปผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้พิจารณาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะทางด้านการรายได้ของครัวเรือนชนบทใน 4 จังหวัดของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ลพบุรี บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ โดยใช้ฐานข้อมูลระดับครัวเรือนแบบตัวอย่างซ้ำเพื่อการวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์และสังคม (Townsend Thai Data) จากสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (RIPED) มีระยะเวลาในการศึกษา คือ ปี 2543 – 2556

ผลการศึกษาพบว่า ในประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนฐานะทางด้านการรายได้ที่ค่อนข้างดี โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การปรับเปลี่ยนฐานะดีขึ้น ได้แก่ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของผู้ที่ทำงาน (workedu) การทำงานนอกภาคการเกษตร (nonfarm) มูลค่าหนี้สิน (debt) ที่ดินที่ทำการเกษตร (agriland) การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนของผู้ที่ทำงาน (Δ work) การเพิ่มขึ้นของจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของผู้ที่ทำงาน (Δ workedu) การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้ที่ทำงานนอกภาคการเกษตร (Δ nonfarm) และการมีที่ดินที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น (Δ agriland) นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ได้พบว่า สัดส่วนของเด็ก (child) และสัดส่วนของผู้สูงอายุ (elder) ที่มาก การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้สูงอายุ (Δ elder) และการเปลี่ยนเพศของหัวหน้าครัวเรือนจากเพศชายเป็นเพศหญิง (Δ headfem) จะส่งผลให้รายได้ลดลง

จากผลการศึกษาทั้งหมดที่กล่าวมา สรุปเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อเพิ่มความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ โดยแบ่งประเด็นได้ดังนี้

- 1) ด้านการศึกษา เนื่องจากระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลเชิงบวกต่อการปรับเปลี่ยนฐานะ จึงควรเพิ่มโอกาสให้กับสมาชิกครัวเรือนวัยเด็กให้เข้าถึงบริการด้านการศึกษาที่มีคุณภาพของรัฐ เพื่อเป็นการสะสมทุนมนุษย์ของแรงงานครัวเรือนในอนาคต
- 2) ผู้สูงอายุ เนื่องด้วยปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าสู่ยุคสังคมผู้สูงอายุ การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในครัวเรือนนั้นจะทำให้รายได้ลดลง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่ผู้สูงอายุไม่อาจประกอบอาชีพได้เช่นเดิมจึงส่งผลให้รายได้ครัวเรือนลดลง ในปัจจุบันนี้ แม้ผู้สูงอายุบางคนจะเข้าสู่วัยเกษียณแล้ว แต่ยังมีสุขภาพแข็งแรงและยังสามารถทำงานได้ ดังนั้น จึงควรให้สนับสนุนผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยส่งเสริมให้มีการทำงานหลังเกษียณที่เหมาะสม
- 3) การใช้ทรัพยากรที่ดินเพื่อการเกษตร อาชีพในภาคเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพที่มีความสำคัญในเขตชนบท และจากผลการศึกษาพบว่าพื้นที่ของที่ดินที่ใช้ทำการเกษตรเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนฐานะ อย่างไรก็ตามที่ดินเป็นสิ่งที่จำกัดโดยธรรมชาติ ดังนั้น ภาครัฐควรสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรมาช่วยเพิ่มผลผลิตภาคการเกษตร เช่น การวิจัยพัฒนาพันธุ์พืช การใช้เครื่องมือในการทำเกษตร ให้ความรู้ด้านการรักษาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับผลผลิต เป็นต้น

- 4) ภาครัฐควรสนับสนุนการทำงานนอกภาคการเกษตรโดย การทำอาชีพเสริมอื่นนอกฤดูเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร ทั้งนี้ในรัฐบาลจำเป็นต้องดำเนินมาตรการในการช่วยเหลือให้ม้งงานทำนอกภาคการเกษตรอย่างต่อเนื่อง เช่นมีมาตรการในการช่วยเหลือหมู่บ้านให้มีสินค้า OTOP และมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเพิ่มมากขึ้นอย่างมีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

- วีระชาติ กิเลนทอง. (2559). บทบาทของการเงินต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, ปีที่ 34 ฉบับที่ 3 ธันวาคม 2559, 60-95.
- สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (2556).ฐานข้อมูลระดับครัวเรือนแบบตัวอย่างซ้ำเพื่อการวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์และสังคม, มหาวิทยาลัยหอการค้า.
- Banerjee, A. N., Banik, N., & Mukhopadhyay, J. P. (2015). The Dynamics of Income Growth and Poverty: Evidence from Districts in India. *Development Policy Review*, 33(3), 293–312.
- Bukstein, D., & Gandelman, N. (2014). Intra-Generational Social Mobility and Entrepreneurship in Uruguay. *Latin American Journal of Economics*, 51(2), 227–245.
- Castellani, F., & Lora, E. (2014). Is Entrepreneurship a Channel of Social Mobility in Latin America? *Latin American Journal of Economics*, 51(2), 179–194.
- Chawanote, C., Barrett, C. B., & Dyson, C. H. (2014). Farm and Non-farm Occupational and Earnings Dynamics in Rural Thailand. Cornell University. Retrieved from http://barrett.dyson.cornell.edu/files/papers/FarmNFDynamics_ChawanoteBarrettFeb2014.pdf
- Cuesta, J., Pizzolitto, G., & Ñopo, H. (2011). Using Pseudo-Panels to Measure Income Mobility in Latin America. *IZA Discussion Paper*, (5449), 224–246.
- Deaton, A. (1986). Consumer's Expenditure. *Palgrave New Dictionary of Economics*.
- Dercon, S., & Krishnan, P. (2000). Vulnerability, Seasonality, and Poverty in Ethiopia', *Journal of Development Studies*. *Journal of Development Studies*, 36, 25–53.
- Fields, G. S. (2001). *Distribution and Development: A New Look at the Developing World*.
- Fields, G. S., Cichello, P., Freije, S., Menendez, M., & Newhouse, D. (2003). For Richer or for Poorer? Evidence from Indonesia, South Africa, Spain and Venezuela. *Journal of Economic Inequality* 1(1), 67–99.
- Fields, G. S., Duval--Hernández, R., Freije, S., & Sánchez Puerta, M. L. (2007). Earnings Mobility in Argentina, Mexico and Venezuela: Testing the Divergence of Earnings and the Symmetry of Mobility Hypotheses. *IZA Discussion Paper*.
- Forbes, K. (2000). A Reassessment of the Relationship between Inequality and Growth. *American Economic Review*, (90), 869–87.
- Grootaert, C., & Kanbur, R. & O. G.-T. (1995). The Dynamics of Poverty: Why Some People Escape from Poverty and Others Don't. An African Case Study.
- McCulloch, N., & Calandrino, M. (2002). Poverty Dynamics in Rural Sichuan between 1991 and 1995.

- Nee, V. (1994). The Emergence of a Market Society: Changing Mechanisms of Stratification in China.
- Sakondhvat, A. (2013). Understanding Poverty Dynamics Using a Mixed-Method Study: Evidence from the rural village in the Northeast and Central Regions of Thailand. University of Sussex.
- Woolard, I., & Klasen, S. (2005). Determinants of Income Mobility and Household Poverty Dynamics in South Africa. *Journal of Development Studies*, 41(5), 865–897.
- Wooldridge, J.M. (2013) *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. 5rd Edition, Thomson/South-Western, Mason.